

Ueber
die Würde des Menschen.

Beim Schlusse
seiner philosophischen Vorlesungen
gesprochen
von
J. G. Fichte.

1794.

Йоганн Готліб Фіхте

Про гідність людини

Промовлено Й. Г. Фіхте на закінчення його
філософських лекцій.

1794

Переклад з німецької
Андрія Колесникова

ББК 87.3 (4НІМ)

Лекція «Про людську гідність» була останньою з циклу, який Фіхте прочитав у Цюриху навесні 1794 року. Однак вона не є частиною системи, яку Фіхте викладав своїм слухачам. Навпаки, вона присвячена давньому питанню про природу людини й адресована автором своїм слухачам «не як дослідження, а радше як вплив захоплених почуттів на згадку про ті блаженні години, які він провів з ними у спільному прагненні до істини».

Інші тексти, переклади та матеріали доступні на сайті:

<https://minervium.github.io/ua/>

Перекладено за виданням:

Fichte J. G. Sämtliche Werke: Bd. 1–8 / Hrsg. von I. H. Fichte.
Berlin: Veit 1845–1846. Bd. I. S. 412–416.

© А. В. Колесников, переклад, 2026.

© Minervium, 2026.

Про гідність людини

Промовлено Й. Г. Фіхте на закінчення його філософських лекцій. 1794

Не як дослідження, а як вилив найзахопленішого почуття після дослідження, присвячує своїм покровителям і друзям на згадку блаженних годин, які він провів із ними у спільному прагненні до істини, ці аркуші автор.

Ми повністю виміряли людський дух; – ми заклали фундамент, на якому можна збудувати наукову систему як влучне представлення *первісної* системи в людині. На завершення ми робимо короткий огляд цілого.

Філософія вчить нас відшукувати все в Я. Лише через Я приходять порядок і гармонія в мертву безформну масу. Тільки від людини поширюється *правилість (Regelmäßigkeit)* навколо людини аж до межі її спостереження, – і як вона просуває цю межу далі, так далі просуваються порядок і гармонія. Його спостереження відводять до нескінченності різному, – кожному своє місце, щоб жодне не витісняло іншого; воно приносить єдність у нескінченну різність. Через нього світові тіла тримаються разом і стають лише *одним* організованим тілом; через нього сонця обертаються на своїх відведених орбітах. Через Я є наявною величезна послідовність щаблів від лишайника до серафима; у *ньому* є система всього духовного світу, і людина по праву очікує, що закон,

який вона дає собі й йому, мусить бути для нього чинним; по праву очікує майбутнього загального його визнання. У Я лежить надійна запорука того, що від нього порядок і гармонія поширюватимуться в нескінченне, де тепер іще їх немає; що з посуваючоюся культурою людини водночас посуватиметься й культура всесвіту. Усе, що тепер іще є неформним і безладним, через людину розчиниться в найпрекраснішому порядку, а те, що вже тепер є гармонійним, ставатиме – за досі нерозвиненими законами – дедалі гармонійнішим. Людина вноситиме порядок у тисняву й план у загальне руйнування; через нього тління буде утворювати, і смерть кликатиме до нового прекрасного життя.

Це – людина, якщо ми розглядаємо її тільки як спостерігаючу інтелігенцію; чим же є людина, коли ми мислимо її як практично діяльну спроможність?

Вона не лише *кладе* у речі *необхідний* порядок; вона також дає їм той, який *довільно* собі обрала; там, де вона ступає, пробуджується природа; при виді людини вона готується від неї отримати нове, прекрасніше творіння. Вже її тіло є найбільш одухотвореним із того, що могло бути утворене з оточуючої матерії; у її атмосфері повітря стає м'якшим, клімат – помірнішим, і природа прояснюється через очікування бути нею перетвореною на житло й доглядальницю живущих істот. Людина наказує грубій матерії організовуватися за її ідеалом і постачати їй той матеріал, якого вона потребує. Те, що раніше було холодним і мертвим, для

неї стрімко зростає в живляче зерно, в освіжаючий плід, в оживляюче гроно, і вона стрімко зростатиме в щось інше для неї, щойно вона накаже їй іншого. — Навколо неї тварини облагороджуються, під її розумним оком скидають свою дикість і отримують здоровішу поживу з руки свого володаря, за яку вони винагороджують її охочим послухом.

Ба більше, навколо людини вшляхетнюються душі; що більше хтось є людиною, то глибше й поширеніше він діє на людей; і те, що носить справжню печатку людяності, ніколи не буде невизнаним людством; кожному чистому виливу гуманності відкривається кожен людський дух і кожне людське серце. Навколо вищої людини люди замикають коло, у якому найбільше наближається до осереддя той, хто має більшу гуманність. Їхні духи прагнуть і силкуються об'єднатися й утворити лише один дух у кількох тілах. Усі є одним розумом і однією волею й наявні як співробітники у великому єдино можливому плані людства. Вища людина владно вириває свою епоху на вищий щабель людства; воно озирається назад і дивується прірві, яку перестрибнуло; вища людина велетенськими руками вириває з літопису людського роду те, що може схопити. —

Розбийте хатину з глини (Leimen), в якій вона живе! Вона за самим своїм існуванням є цілковито незалежною від усього, що є поза нею; вона є цілковито через саму себе; і вона вже в хатині з глини має відчуття цього існування, у моменти свого піднесення,

коли час і простір і все, що не є Вона сама, для неї щезають; коли її дух не силоміць відривається від її тіла – і тоді знову добровільно повертається в нього задля переслідування цілей, які він ще тільки хотів би здійснити за посередництвом тіла. – Розділіть дві останні сусідні пилинки, які тепер її оточують; вона *ще* буде; і вона *буде*, бо вона цього *хотітиме*. Вона вічна, через саму себе і з власної сили.

Перешкоджайте, зривайте її плани! – Затримати ви їх можете: але що є тисяча і ще раз тисяча років у літописі людства? – те, чим є легкий ранковий сон при пробудженні. Вона триває далі, і вона *діє* далі, і те, що вам здається зникненням, є лише розширенням її сфери: те, що вам здається смертю, є її зрілістю для вищого життя. *Барви* її планів та їхні *зовнішні форми* (Gestalten) можуть для неї зникнути; її *план* залишається тим самим; і в кожен момент свого існування вона захоплює щось нове поза собою у своє коло, і вона продовжуватиме вихоплювати собі, доки не поглине все в ньому: доки вся матерія не нестиме відбиток її впливу, і всі духи з її духом не становитимуть одного духу.

Це – людина; це кожен, хто може сказати собі: *Я – людина*. Хіба не повинен був би він носити священне благоговіння перед самим собою й тремтіти та здригатися перед власною величчю! – Це кожен, хто може сказати мені: *Я є*. – Де б ти не жив, ти, що носиш лише людський лик; – чи ти, навіть ще так близько межуючи з твариною, садиш цукрову тростину під

палицею погонича; чи ти на узбережжях Вогняної Землі грієшся біля не тобою запаленого полум'я, доки воно не згасне, і гірко плачеш, що воно не хоче само себе підтримувати – чи ти здаєшся мені найвідверженішим (verworfenste), найжалогіднішим лиходієм – ти все ж є тим, чим є я: бо ти можеш сказати мені: Я є. Тому ти все ж мій товариш і мій брат. О, я, звісно, стояв колись на тому щаблі людства, на якому ти стоїш тепер; бо це є один його щабель, і на цій драбині немає розриву – може, без здатності до відчутливої (deutlichen) свідомості, може, так швидко понад нею поспішаючи, що я не мав часу возвести (erheben) свій стан до свідомості: але я, звісно, стояв колись там: – і ти, звісно, колись будеш – і хай це триває мільйони, і мільйон разів мільйони років – що є час? – ти, звісно, колись стоятимеш на тому щаблі, на якому стою я *тепер*: і ти, звісно, колись стоятимеш на тому щаблі, на якому я на тебе, а ти на мене можеш діяти. Також ти колись будеш захоплений у моє коло й мене захопиш у твоє; також тебе я колись визнаю своїм співробітником у моєму великому плані. – Тим є мені, який є Я, кожен, хто є Я. Хіба не повинен був би я тремтіти перед величчю в людському образі; і перед Божеством, яке, можливо, у таємній пітьмі – але яке все ж, безсумнівно, живе у храмі, що носить його печать?

Земля і небо і час і простір і всі межі чуттєвості щезають для мене при цій думці; і хіба індивід не повинен був би щезнути для мене? – Я не веду Вас назад до того самого.

Усі індивіди включені в одну велику єдність чистого духу);* нехай це буде останнім словом, яким я ввіряю себе вашій пам'яті; і тією пам'яткою, з якою я вам відкланююсь.

*) Навіть не знаючи моєї системи, неможливо вважати цю думку спінозистською, якщо тільки принаймні хочуть оглянути хід цього міркування в цілому. Єдність чистого духу є для мене *недосяжним ідеалом*; кінцевою метою, яка, однак, ніколи не стає дійсною.